

Sprog i Norden

Titel: Om film- och nyhetsöversättning och skillnaderna mellan dem

Forfatter: Riina Heikkilä

Kilde: Sprog i Norden, 2013, s. 1-6 [i hæftet: s. 21-26]

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Dansk Sprognævn

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Om film- och nyhetsöversättning och skillnaderna mellan dem

Riina Heikkilä

I artikeln berättar Riina Heikkilä om sina erfarenheter som film- och nyhetsöversättare under drygt tio års tid. Fokus ligger dels på hennes freelanceverksamhet som film- och tv-serieöversättare och dels på hennes arbete som översättare på Sveriges televisions (SVT) finskspråkiga nyhetssändning Uutiset.

Översättning av film och serier på tv brukar på svenska kallas för undertextning. I en del andra språk, t.ex. finska, använder man uttrycket av-översättning, d.v.s. audiovisuell översättning. Man kan reflektera över om benämningarna säger något om synen på arbetet: lägger man mer fokus på själva översättningsdelen av arbetet eller på textningsdelen.

Om filmöversättning

En stor del översättningar av film och tv-serier i Norden görs av freelanceöversättare. Här ingår även t.ex. översättningar av bio och dvd-filmer.

Filmöversättning innebär mycket komprimering. I det talade språket förekommer många omtagningar, repetitioner, tvekanden, hostningar etc. Det betyder att allt som sägs inte kan komma med i filmtexten. Det skulle ta allt för mycket plats och det skulle ofta se löjligt ut. Undantaget är om någon talar väldigt långsamt eller har långa pauser, då hinner man översätta allting. Ett mycket långsamt taltempo kan rentav bli ett problem – det ser konstigt ut på filmduken eller på tv om texten saknas under en lång tid. Men normalfallet är att man ska plocka det väsentliga i vad som sägs och översätta det till målspråket, i mitt fall till finska, så att språket blir idiomatiskt.

En text med två rader visas normalt i rutan cirka 6–7 sekunder och en text med en rad cirka 3–4 sekunder. Radernas längd varierar beroende på vilket program som används för undertextning, men brukar vara runt 38 tecken per rad.

En översättning kan vara antingen en förstaöversättning eller andraöversättning. En förstaöversättning betyder att översättaren översätter det talade och skapar en undertext med hjälp av ett översättningsprogram. Det finns många olika program på marknaden och priserna varierar kraftigt. Ibland kan en

version av ett program vara helt gratis men då har programmet oftast begränsningar jämfört med en betalversion. Det kan till exempel handla om att man kan översätta men inte sätta den så kallade tidkoden, d.v.s. tiden för hur länge en text syns i rutan.

En andraöversättning innebär att översättaren utgår från en förstaöversättning, som alltså redan översatts till något språk och tidkodats. Ett exempel är en engelskspråkig film översatt till svenska. Sedan får andraöversättaren den svenskspråkiga tidkodade textfilen och översätter den till sitt språk, till exempel finska. Även andraöversättaren behöver naturligtvis titta och lyssna på filmen för att göra en bra översättning. En andraöversättning kan skilja sig ganska mycket från förstaöversättningen, men den måste rymmas inom den tidkodning som förstaöversättningen har.

Andraöversättningar görs för att spara pengar. Tidkodning är nämligen ett arbetsmoment som man måste betala extra för och genom andraöversättningar slipper man den kostnaden. De som beställer andraöversättningar anser att andraöversättaren får mycket hjälp av förstaöversättningen och behöver anstränga sig mindre än den som gör förstaöversättningen. Andraöversättaren behöver eller får inte heller tidkoda. De flesta översättare tycker dock att resultatet blir bäst vid en förstaöversättning: då kan man följa målspråkets rytm, den naturliga indelningen av meningar o.s.v.

Ofta har översättaren även ett manus till sin hjälp. Det är många gånger mycket värdefullt då det kan vara svårt att höra vad som sägs i en film. Det kan handla om dialektala uttryck, slang och liknande men det kan också handla om rent tekniska saker – ljudkvaliteten kan ibland vara så dålig att man inte hör, helt enkelt.

Om nyhetsöversättning

SVT:s finskspråkiga nyhetssändning Uutiset har sänts sedan 1988. Den är 15 minuter lång och visas på SVT:s kanal 2 varje vardag klockan 17.45.

Sändningen är på finska, men eftersom sverigefinländare, som är sändningens primära målgrupp, lever och verkar i Sverige, handlar många av nyheterna om Sverige. Ofta intervjuas svenskspråkiga personer, och det som de säger på svenska översätts till finska. Programledaren, det vill säga nyhetsuppläsaren, talar alltid finska, vilket i sin tur översätts till svenska. Anledningen till att också det finska översätts till svenska är att programmet då kan ses även av den som inte kan finska eller bara kan lite finska.

Det händer också att någon i en intervju talar ett annat språk än svenska eller finska, och då översätts och textas det till både finska och svenska. Båda språken får då varsin rad. I Sverige är detta ovanligt, och det är bara Uutiset

som har undertexter på två språk. I Finland är det däremot inte alls ovanligt. Eftersom Finland är ett tvåspråkigt land har de allra flesta utländska biofilmer både finsk- och svenskspråkiga undertexter.

Som sagt: all undertextning betyder oftast mycket komprimering – det rymmer endast två rader text i rutan. Om man har undertexter på två språk så är det självklart att översättaren måste komprimera ännu mer då man bara har en rad per språk till sitt förfogande.

Det är alltid två personer som översätter Uutiset. Av de två har den ena finska som modersmål och översätter till finska och den andra har svenska som modersmål och översätter till svenska. I praktiken måste dock översättaren med finska som modersmål översätta även till svenska, då nästan allting i sändningen är på finska och därmed det mesta ska översättas till svenska. Den som har svenska som modersmål och därmed ansvarar för svenskan läser dock alltid genom det som den finskspråkiga översättaren har gjort.

Som Uutiset-översättare börjar man sitt arbetspass klockan 12 i tv-huset i Stockholm. Fast egentligen börjar man arbeta redan på morgonen när man läser morgontidningen, tittar på frukost-tv osv. Man följer med i vad som händer och förbereder sig på vilka nyheter som kan komma upp under dagen.

När översättarna kommer till tv-huset finns det oftast minst ett inslag, ett cirka två-tre minuter långt reportage, färdigt för översättning. Översättarna laddar ner inslagen till sina datorer som har ett särskilt program för översättning och undertextning. Med hjälp av programmet kan man titta på bilden, lyssna på ljudet och lägga in översättning. Man kan också tidkoda med hjälp av programmet. Nyhetssändningen består oftast av tre inslag och flera kortare telegram, d.v.s. nyheter som programledaren läser upp. Man kan inte ha alltför många inslag i en nyhetssändning som bara har 13 minuter aktiv sändningstid. Telegrammen finns att läsa på en dator och översättningen görs i undertextningsprogrammet på en annan dator som står bredvid.

När alla inslag och telegram är översatta görs en samlingsfil av översättningarna. Det som skiljer Uutiset från SVT:s andra nyhetssändningar är att man ”trycker live”. Det betyder att samtidigt som sändningen pågår och visas för tittarna, sitter översättaren och sänder ut texten med en tangentryckning. Eftersom sändningen mestadels är på finska och undertextningen därmed på svenska, är det den som ansvarar för svenskan som trycker ut texten.

Uutiset-översättarna arbetar inte bara med sin översättarkollega i översättarrummet utan även med reportrarna. Översättare svarar på språkvårdsfrågor och terminologiska frågor. Det kan exempelvis röra sig om namn. För de svenska myndigheterna finns finskspråkiga namnrekommendationer i exempelvis svenska Språkrådets svensk-finska ordlistor och Utrikes namnbok, men

om det handlar om namn på andra språk än svenska kan det vara svårare. Vad heter exempelvis det norska Datatilsynet på finska? Eftersom det inte finns något officiellt finskt namn rekommenderade den finska översättaren en förklarande översättning, ungefär ”norska dataskyddsmyndigheten”.

Skillnader mellan film- och nyhetsöversättning

Översättning och undertextning av film och nyheter utgår från samma grundteknik, men det finns även skillnader. När man arbetar på en nyhetsredaktion måste man ibland skaffa fram översättningar från språk som man själv inte behärskar. Då får man ta hjälp av kollegor som kan språket i fråga eller kontakta externa tolkar och översättare. En freelanceöversättare arbetar oftast bara med de språk som den själv behärskar.

På en nyhetsredaktion arbetar man nästan alltid under tidspress: en nyhetsändring senareläggs inte för att en översättare har svårt att hinna med. Snabbhet är dessutom en del av nyheterna i sig; det som händer för länge sedan är ingen nyhet. En filmöversättare kan förstås också få ett uppdrag med kort leveranstid, men i regel har man mer tid på sig.

Det är alltid viktigt att vara uppmärksam när man översätter men det är särskilt viktigt när man översätter nyheter. Om en siffra verkar för stor eller för liten, en stad verkar ha hamnat i fel land eller liknande, är det onödigt att felet upprepas även i översättningen. Då är det tillåtet att rätta till ett uppenbart fel. Risken för fel är större i en nyhetssändning där allt sker i raskt tempo. När man översätter en film har översättaren oftast mer tid för arbetet och därmed även mer tid för att upptäcka egna eller andras fel.

Nyhetsöversättaren måste även vara extra stresstålig. På Uutiset kan man få ett tvåminutersinslag för översättning efter klockan 17. Sändningen börjar klockan 17.45 och då ska man ha hunnit både översätta och korrekturläsa allting och skapa den så kallade samlingsfilen. Tekniken måste också göras klar för att texten ska kunna tryckas ut. För en utomstående kan 30 minuter låta som en lång tid för att översätta två minuter, men det är det inte.

På en nyhetsredaktion måste översättaren översätta allt från politik till religion och från kultur till sport. En frilansande filmöversättare har åtminstone en principiell möjlighet att bara ta emot de arbeten som den vill. Översättaren kan kanske inte vara en ”allvetare” men måste åtminstone vara en nyfiken person som är beredd att ta reda på fakta om det mesta.

Texten i en film eller i ett tv-program blir i regel alltid lite ”snällare” än vad det talade språket är. Översättningen ska visserligen följa originalet vad gäller stil. Om det till exempel används mycket svordomar, så ska det finnas svordomar även i översättningen. Men det skrivna ordet blir mycket starkare och mer

synligt än det talade. Det är jämförbart med text som är tryckt. Det som i tal går snabbt förbi syns ändå en tid i tv-rutan. Därför väljer man inte de allra grävsta svordomarna eller de mest utpräglade slanguttrycken. Det handlar också om mottagaranpassning – alla potentiella tittare ska kunna se och förstå texten.

I en nyhetsändning förekommer sällan grova svordomar och slanguttryck, men det kan hända i till exempel intervjuer. I ett nyhetsprogram är texten stilistiskt ännu mer neutral än i en film, eftersom kravet är större på att den ska vara tillgänglig för alla.

En filmöversättare ansvarar själv för sitt arbete, även för språket. På en nyhetsredaktion har man kollegorna nära för att rådgöra med dem. Som frilansande översättare ansvarar man också själv för sin utbildning, införskaffandet av utrustning etc.

På Uutiset arbetar man alltid med en kollega, och det finns även andra nyhets- och programöversättare i SVT-huset att rådgöra med. En frilansande filmöversättare arbetar däremot ofta ensam hemma. Arbetet kan därmed bli ganska ensamt. Numera träffar man inte ens uppdragsgivaren när man tar emot uppdraget, eftersom det ofta kommer via e-post. Å andra sidan erbjuder den moderna tekniken bra möjligheter till kontakt med andra översättare via e-post, diskussionsgrupper, sociala medier etc.

Den tekniska utvecklingen har i hög grad påverkat översättarnas arbete i positiv riktning och har gjort arbetet lättare, men den kan även medföra risker och försämringar.

Taligenkänning och maskinöversättning (automatisk översättning med hjälp av datorprogram) kan potentiellt spara uppdragsgivarna pengar och korta ner översättningstiden. Om tekniken fungerar bra behövs inte lika många översättare eller personer som kontrollerar och redigerar maskinöversättningarna. Än så länge fungerar tekniken inte tillräckligt bra och i många fall är en maskinöversatt text mer till hinder än hjälp för den översättare som ska bearbeta texten.

Till det positiva hör bland annat digitala ordböcker, möjlighet till snabb informationssökning och möjlighet till kontakter med andra översättare och specialister på webben. I dag distribueras filmen som ska översättas oftast från en internetserver eller så strömmas den direkt över internet. För bara tio år sedan var man beroende av videoband för att se filmen som skulle översättas.

Frilansare som översätter filmer och tv-serier brukar få sämre betalt än nyhetsöversättare. Framför allt andraöversättningar är dåligt betalda. Men arbetet är så roligt och spännande att det ändå är många som vill jobba med även filmöversättning. Man får hela tiden lära sig något nytt.

Emneord: filmöversättning, nyhetsöversättning, undertextning, (av-översättning).

Summary

In this article Riina Heikkilä tells us about her experience as a film and news translator over the past ten years. The focus is partly on her freelance activity as a film and television series translator, and partly on her work as a translator at Swedish Television (SVT) Finnish-language newscast Uutiset.

Riina Heikkilä är språkvårdare i finska på Språkrådet i Sverige. Hon har arbetat som freelanceöversättare sedan slutet av 1990-talet och arbetade även som nyhetsöversättare på SVT Uutiset fram till årsskiftet 2013.